

Recenzie

Helma Lutz: The New Maids. Transnational Women and the Care Economy

London, New York: Zed Books 2011, 241 s.

V roce 2011 vydalo nakladatelství Zed Books další publikaci věnovanou v mezinárodním kontextu tolik diskutovanému tématu pomocnic v domácnosti. Autorkou této knihy je *Helma Lutz*, německá profesorka působící ve Frankfurtu nad Mohanem, která si svou pevnou pozici v této oblasti zkoumání vydobyla předchozími knihami (zejména *Migration and domestic work: A European perspective on a global theme*. Aldershot: Ashgate 2008) a četnými články. Monografie nese název *The New Maids: Transnational Women and the Care Economy* a autorka v ní předkládá empiricky a hlavně konceptuálně výborně zpracovaný pohled na instituci placené pomoci v domácnosti ve středo-východo-západoevropském prostoru. Autorka předkládá analýzu 73 hloubkových rozhovorů s pomocnicemi a zaměstnavateli v Německu a v osmi kapitolách nabízí množství inovativních pohledů na tento čím dál rozšířenější fenomén. I když tedy v monografii zaznívají podobná témata, jako bychom našli ve starších publikacích (především z USA), bylo by mylné se domnívat, že Lutzová je „pouze“ přesazuje do evropského kontextu a vyplňuje lokální empirií. Naopak – každá z kapitol přináší nové konceptuální stimuly a nabízí inovativní interpretační rámce.

Základní východiska své analýzy prezentuje autorka v první (*Nová dělba domácí práce*) a druhé (*Domácnost jako globální trh*) kapitole. Nabízí citlivý pohled na pomoc v domácnosti, a to zejména když se vymezuje vůči těm přístupům, které popisují vznikající vztahy mezi zaměstnankyněmi a zaměstnavatelkami v termínech vykořisťování. Autorka poukazuje na komplexitu těchto vztahů a představuje koncept „vzájemné závislosti“ jako klíčový nástroj pro pochopení asymetrických vztahů. Rostoucí poptávku po těchto službách pak popisuje v kontextu měnících se genderových uspořádání a vysvětluje, proč a v čem je dnešní situace *nová* (viz název celé publikace). Socioložka tvrdí, že jednou z hlavních proměn je změna v cílových zemích, tj. v zemích, odkud ženy přicházejí pracovat do západních zemí (v tomto případě do Německa) jako pomocnice v domácnosti či pečovatelky: nové služby (new maids) jsou podle ní Východoevropany. Zde vychází z jakéhosi paradigmatického předpokladu existence západní Evropy (jako země cílové) a východní Evropy (jako země původu), i když dále nevysvětluje, které konkrétní země do východní Evropy náleží. Podle popisu vzorku jejího výzkumu můžeme jen odhadovat, že mezi ně patří Polky, Češky, Ukrajinky a Maďarky, nicméně rozhovory byly realizovány

také se ženami z jižní Ameriky, a tak v tomto je její vysvětlení poněkud nejasné, až zavádějící.

Helma Lutzová je jednou z předních odbornic na téma intersekcionality (tedy přístupu zdůrazňujícího vzájemné konstituování jednotlivých kategorií sociálních nerovností) a toto prizma využívá také v této publikaci. Zdůrazňuje, že dělání genderu (*doing gender*) a dělání etnicity jakožto vztahových a interakčních jednání je důležitou metodou udržování hranic v zaměstnaneckém vztahu mezi pomocnicí v domácnosti a zaměstnavatelem. Je tedy nutné je chápat jako vzájemně se konstituující aspekty celého vztahu. Lutzová zároveň zdůrazňuje, že kategorie difference chápe „nikoli jako negativní nebo pozitivní připsané kategorie, ale jako symbolický kapitál, který může být v různých situacích použit různě“. (s. 30) V dalších kapitolách tak mimo jiné ukazuje roli jazyka ve vytváření kulturních odlišností v těch rodinách, které vyžadují plynulou němčinu u chův, které se starají o malé děti apod.

Podobně jako ve svých předchozích textech i zde se autorka zabývá otázkou toho, zda je placená práce v domácnosti „normálním“ zaměstnáním (kapitola čtvrtá). Na stránkách recenzované monografie se několikrát vrací k povaze vztahu mezi oběma stranami – ukazuje mimo jiné, jak se pomocnice v domácnosti vymezují vůči označení za „zaměstnankyně“, a to především kvůli absenci pracovní smlouvy a jistot, které „normální“ zaměstnání zaručuje. Autorka taktéž poukazuje na intimní charakter práce, který dává vzniknout řadě interkulturních třecích ploch – pomocnice tak musejí např. vyvažovat své vlastní představy o úklidu s požadavky zaměstnavatelů, či chůvy musí balancovat mezi jejich představami o tom, co děti potřebují a představami rodičů dětí. V tomto kontextu se zabývá také otázkou profesionalizace v rámci placené pomoci v domácnosti, přičemž ukazuje, jaké strategie samy pomocnice volí pro to, aby mohly být považovány (samy sebou nebo jinými) za profesionálky.

Relativně rozsáhlý a především rozmanitý empirický materiál a způsob psaní, kdy každá kapitola je uvedena konceptuálním rámováním, po kterém následují příběhy a zkušenosti vybraných informátorek a informátorů, umožňuje zachytit různorodost vztahů mezi oběma zainteresovanými stranami. V tomto ohledu je asi nejpodnětnější kapitola pátá, ve které autorka sleduje právě mezilidské vztahy a kontrastuje proti sobě ty vykořisťovatelské na jedné straně a kvazirodinné na straně druhé. Autorka zdůrazňuje roli vzájemné závislosti a asymetrie, které jsou inherentní součástí každého vztahu. Ve svých interpretacích překračuje omezující schéma „vykořisťovaná versus vykořisťující“, které velice často dominuje zahraničním výzkumům zaměřeným na toto téma. Díky intersekcionalnímu přístupu a důrazu kladenému na mikropolitiku placené pomoci nabízí jiný pohled na tyto vztahy, které dostávají mnohem lidštější tvář.

Monografie nabízí kromě řady případových studií také inovativní konceptuální rámování celého fenoménu. V tomto ohledu je pak jednou z nejinspirativnějších částí kapitola šestá, která se věnuje otázce transnacionálního mateřství. Již řada autorek dávno před Lutzovou popsala tento fenomén (vynořující se když ženy

opouštějí své děti, migrují za prací a s dětmi udržují vztah na dálku) jako důležitý rys migrace žen. Feministické autorky též zdůraznily, jak/nakolik taková rekonfigurace rodiny má vliv na genderové a generační vztahy (migrace žen je např. spojována s krizí maskulinity). Helma Lutzová popisuje, jak naše chápání rodiny souvisí s buržoazním ideálem nukleární rodiny, který odpovídá životnímu stylu vyšších tříd a stigmatizuje osamělé rodiče či třídy nižší jako odchylky od této normy – což má dopad také na naše porozumění transnacionálních rodin. Autorka v kontextu proměn mateřství a rodičovství nejen na straně zaměstnavatelek („nevěnují“ se dítěti a jdou do práce) i zaměstnankyň (opouštějí své dítě a migrují do jiné země) nabízí koncept dělání rodiny (*doing family*), který odmítá výhradní biologickou podmíněnost příbuzenských vztahů. Dělat rodinu znamená aktivně ji ustavovat v každodenním životě – a tak role chůvy v rodině může odpovídat roli sestry, tety či v případě kontraktu mezi starými jedinci také vnučky.

Kromě čistě sociologizujících závěrů přináší autorka v knize také řadu podnětů diskursivně rámovatelných spíše v sociální politice. Kapitola sedmá *Bytí ilegálním* je jedním z příkladů. Lutzová odmítá popisovat své informátory pomocí přívlastku „ilegální“ a poukazuje na to, že „ilegalita není vrozená (...), ale je *důsledkem* ilegality a ilegalizace“. (s. 156) „Pracovní“ vztah se odvíjí v šedé ekonomice a je charakteristický násobnou ilegalitou, a to na těchto úrovních: 1. neexistence pracovní smlouvy, 2. migranti často nemají pracovní povolení a 3. nemají povolení k pobytu. Tato ilegalizace pak ovlivňuje prakticky všechny sféry jejich života – od vzdělávání přes zdravotnictví až po obecné životní podmínky. Příběhy jednotlivců pak vedou k provokativnímu závěru, že „ilegalita není v žádném případě fenomén, který by se odehrával na okraji německé společnosti, ale je to fenomén velmi dobře známý zaměstnavatelům“. (s. 184) Jinými slovy, na ilegalitě se vzájemně podílejí obě strany a neustále ji reprodukují.

Ve velice čtivě napsané monografii představuje Helma Lutzová fenomén tzv. nových pomocnic v domácnosti, který se dotýká také českého a slovenského prostoru. Umně spojuje jednotlivé případové studie s hlubokými analýzami, které směřují k vytvoření nových interpretačních rámců. Lze jen souhlasit se Sonyou Michelovou, která na přebalu knihy píše, že „Lutzová zase jednou posouvá výzkum na novou úroveň“. Knihu je tak třeba více než doporučit nejen těm, kteří se explicitně věnují tématu migrace či pomoci v domácnosti, ale také takovým tématům, jako je rodina, ilegalita či obecně genderové a etnické vztahy v čase migrace a globalizace.

Adéla Souralová